

Hinrik Erssons döttrar

Av Sture Andersson, Alunda

Som ett av sex barn till Artur och Rut Andersson (född Henriksson) fick jag ofta i vår kamp för tillvaron och vårt arbete med att bryta ny mark på vårt nybygge i Bränna höra talas om vårmorfar ”n´Hinrik Ersson”. Han dog några år innan jag föddes och jag har därför bara min mors och andra släktingars beskrivningar som grund för min bild av honom. Under hela min barndom och uppväxt fick jag klart för mig att det var prestationsförmåga och arbetskapacitet som räknades när man bedömde olika personer. Hinrik Ersson hade uppenbarligen en arbetskapacitet som överträffade de flesta andras i byn. Få kunde mäta sig med honom. När han slog hö, gick lien som ”lärkvingar” och när han skar korn kunde inte en ensam piga hinna med att ”ta upp” efter honom och göra kärvar. Han gav sig inte förrän åkern var klar sent på kvällen. Ja, så gick beskrivningarna av honom. Vi barn fick bilden av honom som en legend ,inte alltid i positiv bemärkelse. Vi kunde inte i någon rimlig utsträckning komma ens i närheten av hans kapacitet. Som en återkommande förhoppning från oss barn var därför att vi **inte** skulle drabbas av” Hinrik Ers´ arv”, dvs bli som honom i framtiden.

Vem var då denne Hinrik Ersson?

Hinriks föräldrar var Erik Jonsson och Inga Ersdotter . De fick sex barn varav tre dog unga: Sonen Hinrik (f. 7/7 1850) gifte sig med Erika Gavelin (f 1/8 1853) från Lövliden. De fick 10 barn varav tre dog i unga år.

Barn.

Erhard	f 1881 2/1	d 1911
Erik	f. 1882	d 1882
Agaton	f 1883 9/9	
Hildur	f. 1885 19/12	
Henny	f. 1887 18/7	
Frideborg	f 1887 19/7	d 1887
Hanna	f 1889 2/6	
Petter	f 1892 22/8	
Nils	f 1893 24/12	d 1894
Rut	f 1896 16/10	

Hinrik Ersson hade ett stort hemman på 21 skäl och var vad jag förstår storbonde i Nästansjö by. I husförhörlängden för Vilhelmina 1886-1895 redovisas att han utöver sina föräldrar i hushållet också hade 3 drängar och 7 pigor. Det ger mig bilden av att Hinrik Ersson var en driftig bonde som framgångsrikt brukade den jord han ärvt av sina föräldrar. Enligt traditionen skulle de tre sönerna i familjen (Erhard, Agaton och Petter) överta och bruka jorden. Men hur gestaltade sig livet i fortsättningen för döttrarna Hildur, Henny, Hanna och Rut ? Gemensamt för dem alla var den fostran de fick i Hinriks och Erikas anda. Tidigt fick de lära sig alla de sysslor som måste fullgöras på en bondgård i början av 1900-talet. Deras mor Erika var sjuklig sista tiden och dog redan 1913 vid 60 års ålder troligen i cancer. Var och en av döttrarna fick ett livsöde väl värt att åtminstone glimtvis bevara till eftervärlden.

Hildur: Äldsta dottern Hildur blev en eftertraktad skönhet bland byns många ungar. Efter skolan fick hon enligt traditionen vara piga inte bara hemma utan även hos andra familjer. Hon arbetade bl.a. som piga hos sin morbror Daniel Petter Gavelin som flyttade 1872 från Lövliden till Granliden. Där träffade hon en jämnårig uppvaktande kavaljer från byn nämligen Erik Ivarsson. Han var åttonde barnet i en syskonskara på 16. Sedan hans äldre broder Johan dött i lungsvikt vid 18 års ålder, blev Erik i egenskap av den äldste sonen den som skulle ta över

gården. Hildur och Erik gifte sig till midsommar 1912. Det var en stor gård de tog över. Min mor Rut var tillfälligt där som piga när barnen växte upp. Hon berättade bl.a. att de enligt naturhushållningens sed tillverkade praktiskt taget det mesta själva. Som exempel nämnde hon potatismjölstillverkning.

Så föddes Eriks och Hildurs barn i rask följd. Den glädje de kände över barnen förbyttes snart till sorg. Alla fem barnen drabbades av TBC eller lungsot som man sade då. Även föräldrarna Erik och Hildur fick TBC. Ivar Sture föddes 1913 och dog redan efter tre månader. Den andra sonen Erik Henrik Sture föddes 1914 och dog 21 mars 1915. Jag tittade ofta i vårt fotoalbum på bilderna av Sturarna där de låg i sina kistor. Högst sannolikt har mina föräldrar valt mitt namn Sture efter dem. Tragedin fullbordades då tredje barnet Karin f 1915 dog julen 1926. Några dagar före sin död frågade Karin: ”Hur är det med Harry” Harry var hennes fyra år yngre svårt sjuke bror. Hildur orkade då inte säga sanningen att han dött någon dag dessförinnan utan svarade: ”Ja nog har han det bra”. De begravdes tillsammans julen 1926. Det enda överlevande barnet Ivar f 1917 blev föräldrarnas enda tröst i den förlamande sorg som drabbade Erik och Hildur och deras släktingar. Det är lått att förstå att de desperat sökte något alternativ till livet i Granliden efter dessa tragiska upplevelser. I slutet av 1920-talet köpte de en gård i Lassbo utanför Hedemora och avyttrade gården i Granliden. Sonen Ivar gjorde sin värnplikt vid flyget och fick sedan anställning vid SAAB:s flygplanstillverkning i Linköping.

Hildur var en driftig kvinna och hade bl.a. sommargäster från Stockholm och andra delar av Sverige som extrainkomst vid sidan av verksamheten på gården. På foton som Hildur skickade hem till min mor verkade Lassbo vara en idyll med vackra hus, fruktträdgård mm. Hon skickade hem till oss i Bränna en låda med frukt varje jul. Mamma konserverade äpplen och päron. Vi barn fick nöja oss med skalen. Ibland skickade hon också hem wienerbröd till oss. Vilken fest! Hildur var vad jag har hört en kraftfull kvinna med stark vilja. En episod kan exemplifiera detta. Hon bad Erik gå ut och skaffa en julgran till jul. Han hade i alla fall just då inte lust att göra det. När Hildur gick in till Hedemora (ca 3 km) för att handla såg hon på hemvägen en gran som skulle passa bra. Med bara händerna (utan redskap) ryckte hon upp eller bröt loss granen och bar hem den. Det var hennes sätt att sätta Erik på plats. Men även idyllen i Lassbo tog sitt slut. Erik och Hildur separerade och sålde gården. Hildur flyttade till Linköping för att få vara nära Ivar och hans familj. Erik flyttade tillbaka till Vilhelmina och byggde ett hyreshus i Vilhelmina tätort.

Henny: föddes som tvilling 18 juli 1887. Frideborg det andra barnet föddes dagen därpå men dog redan efter ca 4 månader. Henny blev den av mina mostrar som fick den mest komplicerade vägen genom livet. Trots att hon ofta suckade och sa: ”Tänk, den som finge dö ändå!” blev hon den av syskonen som levde längst. Hon blev 96 år.

Henny var liksom sina andra systrar en skönhet som uppvaktades flitigt av byns ungarlar. Men hon deklarerade frankt att hon aldrig skulle gifta sig. Hon hade sett nog av sin mors plågsamma barnsängar och sin moster Gertruds i Rönnskullen. Därmed förblev det. Hennys arbetskapacitet var betydande och hon förvärvade genom livet värdefulla kunskaper och färdigheter bl.a. som mejerska och hushållerska. Hennys engagemang som husmor och allt i allo hos doktor Dahlstedt ledde till livslång gemenskap och vänskap som i någon mån kunde lysa upp hennes i övrigt deprimerande tillvaro. Ja, så uppfattade vi barn i Bränna hennes jeremiader om att hon var ”hemlös” och bara hade sin religiösa tro att ty sig till. Många somrar kom hon hem till oss. Hon visste så väl att mamma Rut behövde hjälp när slättannen stundade. Henny var mästare på att laga mat. Inte alla rätter föll oss i smaken. Hennes grönsakssoppa ratades i alla fall av Stellan och hennes rågbullar blev inte alla så lyckade med

en degrand i mitten. De fick snabbt namnet ” moster Hennys råkladden”. Trots att moster Henny var en sträng och bestämd kvinna hade hon ett gott hjärta och visade stor omsorg speciellt om oss barn i Bränna.

Henny är kvinnan med den stora hatten, år 1910 Foto A. Nordvall. © Västerbottens museum

Moster Hennys rotlöshet blev hennes stora trauma i livet. Vissa perioder bodde hon i Nästansjö och hade inackorderade barn hos sig. Eftersom jag och Eva tilldelats denna ynnest , fick vi bo hos henne några år. Stellan och jag delade på inackorderingstiden. Under lång tid stannade hon som husmor till en äldre man i Kärrgruvan men kom tillbaka 1946 för att hushålla åt Erik Ivarsson i Vilhelmina med mig och Jan Runnman som inackorderingar.

Det höll bara några månader och vi flyttade till morbror Alberts ”plasskammare”, där också min bror Sten bodde. Hur hon klarade upp att ordna mat åt oss för den begränsade ersättning som mitt stipendium räckte till, förstår jag inte. Moster Henny räddade mig under realskoletiden undan ”sväldöden”, drastiskt uttryckt. Hon blev något av min extramamma. Något stillsammare blev hennes liv när hon återvände till Nästansjö och bodde på pensionärshemmet och i lägenhet i Elimkapellet och slutligen i Vilhelmina. Hennes liv gestaltade sig i hög grad likt det som beskrivs i sägnen om Ahasverus – mannen som rolös irrade omkring tills livets slut. Likväl gjorde moster Henny avtryck efter sig på varje plats som visar att hon var en energisk, ömsint och kärleksfull människa.

Hanna: Moster Hanna f 2juni 1889 fick som alla barn i Hinrik Ers´ familj tidigt lära sig arbeta. När hon inte behövdes hemma på gården, blev hon piga hos olika familjer . Hon var bl.a. piga hos lärarparet Lars och Lova Lindblad (Lova var hennes kusin) och hos kronjägare Holmberg.

Hanna blev liksom sina systrar uppvaktad av många kavaljerer från byn. Av dem blev Elias (son till Anders Valfrid Eliasson) hennes stora kärlek. De lovade varandra i all hemlighet evig

kärlek. När Elias gjorde sin värnplikt i Umeå, tog Hanna plats hos en av Helge Dahlstedts släktingar i Umeå för att få tillfälle att träffa honom. Men utrymmet för unga par att finna utkomst i Nästansjö var begränsat och många utvandrade till Amerika, vanligtvis till Hay Lakes i Alberta, Canada. Elias åkte 1912 till Canada för att där skapa livsmöjligheter för sig och sin tilltänkta fru Hanna. På båten till Amerika delade han hytt med Albert Lövgren från Siksjönäs.

För Hanna blev det en lång väntan på brev och livstecken från Elias. Efter en tid (ca 1-2 år) fick Hanna veta av Anders Valfrid att Elias var förlovad med en kvinna i Amerika. Hannas sorg var obeskrivlig. Hon köpte en stickmaskin för att sticka plagg till dem som beställde sådana. Hon stickade och grät, hon stickade och grät. Hon tog på sig skolstädningen. Hon gjorde allt för att försöka glömma sin djupa sorg. Hon insåg till slut att allt hopp om att få sin ungdomskärlek åter var ute och när Albert Lövgren, som återvänt från Amerika, friade till Hanna sade hon ja. Till julen 1917 gifte de sig. Min mor Rut som då var butiksbiträde i Vilhelmina stötte så en dag 1917 ihop med Elias i Vilhelmina. Hon frågade: ”Men vad gör du här?” Han svarade: ”Jag är här för att hämta Hanna”. Det var för sent. Hanna hade redan givit sitt löfte till Albert, en högst respektabel man som dock var 17 år äldre än Hanna. Elias återvände till Amerika och gifte sig 1918 med Betty Lovisa Bergqvist, ursprungligen från Tresund. Hanna blev bondmora i Siksjönäs. Albert och Hanna fick tre barn: Erik Kalle och Karin. Särskilt Eriks ankomst till världen var mycket dramatisk men avlöpte ändå väl.

Moster Hanna gjorde sig känd i Siksjönäs by som en glad, positiv, generös och initiativrik bondmora. Hon var utåtriktad och kom ofta med uppslag och idéer som uppskattades av alla i byn. Hon startade t.ex. ”tomtetjänst”. Skolbarn i byn utrustades med tomtekläder, fårskällor och bjällror. Hon gjorde i ordning påsar med godsaker som de sedan kunde ge bort till andra barn hos familjerna i byn. De fick dansa och sjunga ”Nu är det jul igen” etc. Det blev så populärt att det fick utökas till att även omfatta familjerna i Lillberget, Svartberget och Storberget. När en ung lärarinna i byn fyllde år, samlade hon fruar från byn och lät göra en halmgubbe som kläddes i herrkläder. Sedan överraskade de lärarinnan tidigt på morgonen och utklädda dansade de med halmgubben tills det bara återstod halm på golvet. När skoldagen skulle börja försvann de plötsligt med repliken: ”Nu måste vi hem och mjölka”.

Moster Hanna blev också känd för sin enastående arbetskapacitet. Utöver sina uppgifter att sköta alla husmorssysslor på en stor bondgård kunde hon t.ex. under en dag väva 18 alnar handduksväv - en otrolig arbetsprestation. Hon var generös och hjälpsam. När min bror Stig, 16 år gammal, utstämplad som oduglig arbetskarl och timmerhuggare, med benröta och höggradig äggvita, skulle tillåtas åka till Sala för att utbilda sig som elektriker, fanns inga pengar. Mamma Rut cyklade då till Siksjönäs och lånade 300 kr av moster Hanna, så att han kunde åka. Hanna drabbades av en stor sorg när sonen Erik blev psykiskt sjuk. Hon sökte hela tiden anledningen till att sjukdomen bröt ut och försökte på alla sätt finna bot för hans sjukdom. När läkarna på Umedalens sjukhus föreslog att Erik skulle lobotomeras, lät Albert och Hanna sig övertalas i förhoppning att Erik skulle bli frisk eller i alla fall bättre. Operationen blev i stället ett misslyckande. Eriks sjukdom blev moster Hannas stora trauma resten av livet.

Rut: Min mor Rut (f 16 oktober 1896) var yngst av barnskaran i Hinrik Er's familj. Man skulle kunna tro att hon fick en privilegierad uppväxt omgiven som hon var av tre äldre systrar och tre äldre bröder. Men allt eftersom systrarna fick tjäna som pigor i andra familjer och bröderna behövde hjälp, fick hon tillsammans med moster Henny samma hårda arbetsträning som övriga syskon. Min mor har någon gång visat mig sitt avgångsbetyg från

folkskolan. Det innehöll förbluffande många små a:n och stora A:n . Jag som endast fick ett litet a i mitt avgångsbetyg (i träslöjd) kunde inte fatta hur hon lyckats förvärva ett sådant betyg. Trots att min far hade väsentligt sämre betyg, försäkrade mamma att han var bättre än hon i skolan. Kanske var förklaringen att läraren Lars Lindblad var gift med hennes kusin.

År 1913 dog mormor Erika (sannolikt i cancer) och Hinrik blev ensam och beroende av hjälp i hemmet. Min mor var då 17 år gammal. Det var hög tid att slutligt fördela hemmanet mellan barnen. Äldsta sonen Erhard hade redan övertagit en hemmansdel. Han dog tragiskt 1911 i diabetes och efterlämnade hustru och två barn. Den andre brodern Agaton var 30 år och hade hustru och ett barn (Bengt). Den tredje brodern Petter var 21 år och ogift.

Eftersom Hinrik Erssons hemman var 21 skäl stort ville Hinrik förutom att sönerna skulle få var sitt hemman med odlingsjord, så skulle de fyra döttrarna få var sitt skogshemman. På den tiden var det vanligt att äldste sonen övertog hemmanet eller att sönerna fick dela på det. Morfars förslag att tilldela döttrarna ett skogshemman var föll inte i god jord hos sönerna. Min mor har berättat att morbror Petter sa:” Skall hemmanet remsas upp på det sättet, slår jag inte ett slag till” Så hängde han upp lien på lagårdsväggen. Slutresultatet blev att moster Hildur som var gift med en ”storbonde” i Granliden och min mor blev utan hemmansdel. Moster Hanna och moster Henny fick däremot var sin bit av hemmanet.

Ruth Henriksson 1915.
© Västerbottens museum

Mamma Rut som inte var myndig fick av Hinrik Ersson 2000 kr som gåva. Min mor har ofta, **ofta**, tagit upp denna ”orättvisa” som ett trauma som hon inte kunde komma över. Åtskilliga tårar har fällts när hon senare kämpade som nybyggarhustru på ett sämjodelat hemman utan tillgång till tidigare uppodlad jord eller skog. Mamma Rut fick tjänst i Samuelssons bageri i Vilhelmina. Samuelsson var gift med Hanna, en kusin till Rut.

Senare fick hon tjänst som biträde i konsumbutiken i Vilhelmina. I hemlighet drömde hon om att få studera till lärare och läste extra på fritiden. Men den sommar hon bestämt sig för att åka till Lycksele för att pröva om hon skulle bli antagen, sa morfar Hinrik ifrån att hon måste komma hem och räfsa åt Petter. Han var fortfarande ogift och behövde hjälp. Därmed spolierades hennes planer.

Artur (min far) och Rut hade funnit varandra. Som son i en nybyggarfamilj i Bränna stod han inte högt i kurs och var inte accepterad som måg i familjen. Men Rut var gravid och ett bröllop var det enda som kunde rättfärdiga förbindelsen. De åkte ensamma i rissla med farfars häst till Vilhelmina och gifte sig. När de kom tillbaka till Nästansjö stod moster Henny och morfar på farstubron och inbjöd dem på kaffe.

Men pappa Artur ”smacke” bara på hästen och åkte upp till Bränna. Dög han inte förr, så dög han väl inte nu heller. De fick bo i farfars farstukammare första året. Där föddes också sonen Sten 6 juni 1920.

Pappa Artur timrade upp en lagård 1921 och året därpå bostadshuset. Under 1921 bodde de i Hinrik Er's hus (mejeriet). Där föddes 23 december 1921 dottern Märta. De hade två kor inhysta i Petters lagård. Det var inte lätt för dem att skörda foder som räckte hela året, eftersom tillgången till slättermark var högst begränsad. Mamma Rut fick ibland köpa "hamse" (överblivet foder från kornas krubbor) från Petter som sista utväg. De flyttade in i sitt hus i Bränna 1922. Så började den verkliga kampen för tillvaron för Rut och Artur. Det gällde att odla upp mark som räckte till odling av korn, potatis och foder till häst, kor och får. Till förfogande stod endast häst, handkraft och stubbrytare. Utöver sina egna två kor skulle de som födoråd till farfar ordna foder till en av hans kor och en kalv. Det var den tidens pensionsförsäkring. Den redan uppodlade delen av Bränna behöll farfar i huvudsak själv.

Så föddes ytterligare 4 barn i familjen i rask följd. Barnen blev från 5 års ålder ovärderlig arbetskraft. Men de krävde också mat och kläder. Min mor hade en otrolig arbetskapacitet och blev en krävande arbetsledare för barnaskaran. Hon skulle inte bara klara av bondgårdens alla sysslor utan också tillverka kläder mm. Allt enligt naturhushållningens hårda lag. Hennes ambition att bryta ny mark från "ris och rot" var otrolig. Vi pojkar flyttade stubbrytaren runt stora arealer varje sommar med mamma som arbetsledare. Vi bröt upp nya trädgårdsland här och där runt huset med spett och "romsa". Likväl måste jag beundra min mor. Från 4-5-tiden på morgonen till sena kvällen var hon idogt sysselsatt med alla möjliga arbetsuppgifter. Som bondmora och nybyggarhustru var hon drivande. Vi barn kunde inte förstå hur hennes krafter räckte till. Därutöver sydde hon kläder åt andra i byn för att tjäna en slant. När samebarnen av medel från någon fond fick tyger till nya kläder, tog mamma Rut på sig att sy upp dem. Åt oss barn sydde hon mest plagg av tyger hon själv vävt. Lite orättvist tyckte vi.

Vi barn tyckte att kraven på oss var stora om vi jämförde med hur andra barn hade det. Till och med moster Henny protesterade: "Jag tycker att du Rut kör för hemskt hårt med barnen". För oss barn blev effekten av allt detta arbete att vi till varje pris försökte komma loss för att finna en bättre tillvaro någon annanstans. Men vi var i princip "livegna" tills vi fyllt 21 år, om det inte fanns särskilda skäl till undantag. Det var nybyggarlivets hårda lag.

Den 13 augusti 1952. Sommaren går mot sitt slut men slåttannen är inte avslutad för vår del. Telefonen ringer och Märta svarar. Finns Sture Andersson hemma? När jag svarar berättar en polis för mig att det skett en olycka där min bror Sten varit inblandad. Vad har hänt, frågar jag. Han har som flygmekaniker servat ett flygplan på Bromma flygplats och på vägen från planet kommit in i propellerdraget och skadats av propellern. Lever han, frågar jag. Nej han klövs av propellern och dog omedelbart. Svårare uppgift har jag aldrig förr eller senare fått. Jag skulle informera föräldrar och syskon. Familjetragedin var total. Min mor grät hejdlöst. I resten av hennes liv återkom ständigt suckar och gråt. Vi for iväg på utslätter som vi aldrig tidigare slagit. Dag efter dag vid Krokbacken i en meningslös jakt efter att skingra tankarna på den fruktansvärda katastrof som hänt. Vi gav upp först när pappa åkte ned till Stockholm för att hämta hem kistan med Sten.

Den 1 mars 1969. Jag åker mitt andra vasalopp. Kvällen innan får jag höra att min hustru sökt mig och jag ringer upp. Jag får veta att min bror Stig just fyllt 40 år drabbats av en hjärnblödning. Det hon inte berättar för mig är att det är en artär som bröstit och att han faktiskt redan är död. Det blir mitt livs längsta vasalopp. För varje stavtag virvlar tankarna runt i huvudet. Han har ju hustru och fyra barn i relativt ung ålder. När jag kommer hem sent på kvällen får jag veta den tragiska sanningen. Min mor får ännu en son att sörja. Stig som varit så omtänksam om sina föräldrar finns inte längre. Min mor fick inte möjlighet att glädjas åt att barnen fått respektabla yrken och etablerat sig i samhället. Två av hennes barn rycktes

bort. Ingen ville stanna kvar och ta över deras livsverk som respektabla nybyggare i Bränna. Vid 82 års ålder sålde de korna och överlät gården på sina fyra återstående barn. Men sorgen fanns ständigt kvar.

Vad karaktäriserar dessa fyra döttrar till Hinrik Ersson?

Gemensamt för dem alla var deras enastående arbetskapacitet. Hinrik Er´arv återspeglas i allt de tog som sin uppgift i livet. De drabbades alla av sorger som förmörkade deras tillvaro på äldre dar. Deras efterlämnade livsverk är alla värda att hedra och bevara till eftervärlden .